

ROMÂNIA ÎN JURNALUL SOE ÎN 1940

*dr. Marian ZIDARU**

La începutul lunii octombrie 1940, un document secret sub titlul „Subversiune” a fost emis pentru distribuire limitată. Această lucrare consemnează recunoașterea oficială a subversiei ca al patrulea braț al acțiunii și stabilește în termeni definiți forma și funcția unei organizații executive constituite numai pentru organizarea activităților subversive împotriva inamicului: este, de fapt, Carta Fundației pentru Operațiuni Speciale. În lucrare este încorporat un memorandum înaintat de domnul Dalton¹, ministrul Războiului Economic, șefilor de stat major pe 20 august 1940, la momentul numirii sale prin hotărârea Cabinetului pentru controlul tuturor activităților subversive.

Expresia „Al patrulea braț” aparținea lui Dalton. „Subversia, scrie el, este un element esențial în orice acțiune ofensivă la scară largă și, deoarece niciunul dintre serviciile de luptă nu este într-o poziție mai bună pentru a întreprinde astfel de activități decât altul. IT ar trebui în mod clar recunoscut de către toate trei ca un alt serviciu independent”. Forma noii organizații și scopul acesteia sunt definite într-o prefață de către domnul Jebb, directorul executiv. Acesta va consta din trei departamente: S.O.1, Secția de propagandă condusă de domnul Leeper² la Woburn³. Coordonarea cu Serviciile și cu alte

*Asociația Geopolitică Casa Mării Negre

¹ Edward Hugh John Neale Dalton, Baron Dalton, (16 August 1887 – 13 February 1962) a fost un economist și politician britanic al Partidului Laburist, care a ocupat funcția de cancelar al Fiscului între 1945 și 1947. El a modelat politica externă a Partidului Laburist în anii 1930, opunându-se pacifismului și promovând reînarmarea împotriva amenințării germane și s-a opus ferm politicii de liniște a primului ministru Neville Chamberlain în 1938. Dalton a servit în cabinetul de coaliție al lui Winston Churchill în timpul războiului; după evacuarea Dunkerque a fost ministru al războiului economic și a înființat Serviciul pentru operațiuni speciale. În calitate de cancelar, și-a împins politica de bani ieftini prea tare și a gestionat greșit criza lirelor sterline din 1947.

² Sir Reginald "Rex" Wilding Allen Leeper (25 Martie 1888 – 2 February 1968) a fost un funcționar public și diplomat britanic. El a fost fondatorul British Council. Născut în Sydney, Australia, Leeper a fost educat la Melbourne Grammar School, la Trinity College din Melbourne și la New College, Oxford.

Leeper era fiul doctorului Alexander Leeper, primul director al Trinity College, Universitatea din Melbourne, și al soției sale Adeline (n. Allen). Leeper și-a început cariera guvernamentală în 1915, când s-a alăturat Departamentului de Știri al Ministerului de Externe. În urma schimbărilor administrative din 1916, a fost transferat la Biroul de Informații, care în 1918 a devenit Departamentul de Informații Politice. A contribuit la revista săptămânală The New Europe sub pseudonimul Rurik. În 1920 s-a mutat la Departamentul de Nord al FO. În 1923, Leeper a fost transferat la Serviciul Diplomatic și s-

departamente relevante - această schemă a provenit de la ministru - urmând să fie coordonată de un consiliu de administrație reprezentând Biroul de Război, Ministerul Aerului, Amiralitatea și Ministerul Războiului Economic, la care toate schemele și proiectele urmează să fie supuse aprobării. În fruntea organizației se afla Mr. Dalton, ministrul, asistat de Sir R. Vansittart, consilier-șef, și dl Jebb, directorul executiv. Scopul organizației, așa cum a fost stabilit de domnul Jebb, era corozivarea puterilor naziste și fasciste prin acțiuni din interior, care poate fi atinsă numai prin recrutarea și pregătirea atentă a agenților și printr-o planificare meticuloasă pe o lungă perioadă preliminară. El face, totuși, o distincție între poziția din Europa de Vest, unde timpul este departe de a fi copt pentru operațiuni majore, și Balcani și Orientul Mijlociu unde condițiile erau mai favorabile

a mutat la Varșovia ca secretar al legației. A slujit în Polonia până la începutul anilor 1930, deși data exactă a întoarcerii sale în Marea Britanie nu este clară.

Apoi a fost șef al departamentului de știri al Ministerului de Externe, care prin intermediul unor organe precum British Council, British Library of Information, Travel Association și emisiunile în limbi străine ale BBC au căutat să influențeze opinia publică din străinătate. Leeper a fost numit subsecretar de stat adjunct cu un mandat special pentru propagandă la începutul anului 1938. O mare parte din timpul său a fost ocupată de pregătirile pentru expoziția britanică pentru Expoziția Mondială din 1939 de la New York. O problemă majoră cu propaganda în Statele Unite în 1938 a fost activitatea Comitetului Camerei pentru activități anti-americane (HCUAC), condusă de un congressman xenofob din Texas, Martin Dies, care în 1938 a început o investigație asupra acuzațiilor de propagandă britanică. În iunie 1938, Lord Lloyd de la British Council a sugerat trimiterea de profesori britanici la universitățile americane cu scopul de a influența studenții americani, un plan susținut de Leeper și Sir Robert Vansittart, consilierul special pentru politică externă. Ambasadorul în Statele Unite, Sir Ronald Lindsay, temându-se de HCUAC, a respins acest plan, scriind într-o scrisoare către Leeper din 10 iulie 1938 că posibilitatea ca Dies să descopere planul este prea mare și l-a întrebat pe Leeper „la ce se află”. În încercarea de a eluda pe Lindsay, Leeper a convocat o întâlnire la Londra pentru a discuta cum să se angajeze în propagandă în Statele Unite. Pe lângă Leeper, la întâlnire au participat Lord Lothian, secretarul Rhodes Trust; Angus Fletcher de la British Library of Information; deputatul laburist Josiah Wedgewood; și Frank Darvall de la Uniunea vorbitoare de limbă engleză. El a devenit șeful Departamentului de Informații Politice din Marea Britanie când acesta s-a reformat în 1939. Leeper a fost ambasadorul britanic la guvernul grec 1943–46 (în exil la Cairo până în octombrie 1944). El a jucat un rol critic în evoluțiile politice grecești din 1944, în special în sprijinul monarhiei grecești în persoana regelui George al II-lea al Greciei. După eliberarea Greciei, Leeper a continuat să fie unul dintre principalii intermediari de putere în timpul mandatului său, care a inclus primele etape ale Războiului Civil grec, ambasador în Argentina din 1946 până în 1948. În februarie 1948, el și o misiune comercială din Marea Britanie condusă de Clive Baillieu au asigurat un nou acord comercial cu Argentina. A fost semnat pe 7 februarie în portul Buenos Aires la o recepție la bordul navei amiral Royal Mail Lines RMS Andes.

³Woburn Abbey, Școala de călărie. Woughton de la rectoria Green și rectoria Walton fuseseră amândouă luate în considerare pentru personal.

pentru acțiune, iar o organizație a fost deja construită. Forma noii organizații și scopul acesteia sunt definite într-o prefață de către domnul Jebb, directorul executiv. Acesta va fi format din trei departamente: S.0.1, Secția de propagandă, direct de domnul Leeper la Woburn. S.0.2, Secția de operațiuni sub comanda Sir Frank Nelson⁴ de pe strada Caxton și un departament de informații și planificare la Lansdowne House, condus de brigadierul van Cutsem⁵. Coordonarea cu Serviciile și cu alte departamente relevante - această schemă a provenit de la ministru - urma să fie coordonată de un consiliu de administrație reprezentând Biroul de Război, Ministerul Aerului, Amiralitatea și Ministerul Războiului Economic, căruia îi revin toate schemele și proiectele, care urmează a fi supus aprobării. În fruntea organizației se află Mr. Dalton, ministrul, asistat de Sir R. Vansittart⁶, consilier-șef, și dl Jebb, directorul executiv⁷. Scopul organizației, așa cum a

4 Sir Frank Nelson (5 august 1883 – 11 august 1966) a fost un funcționar public, ofițer de informații și politician britanic. Nelson s-a născut la Bentham, lângă Brockworth, Gloucestershire, fiul lui Henry Ellis Hay Nelson și Catherine Haviland. A urmat cursurile Bedford School și Neuenheim College, Heidelberg. După ce a părăsit școala, a călătorit în India cu firma Symons, Barlow and Co, devenind în cele din urmă partener principal. În timpul Primului Război Mondial, a servit ca ofițer la Bombay Light Horse. În 1922 a fost numit președinte al Camerei de Comerț din Bombay și a fost numit președinte al Camerelor de Comerț Asociate din India și Ceylon în 1923. Nelson a fost membru al consiliului legislativ din Bombay între 1922 și 1924. A primit titlul de cavaler în 1924 și s-a mutat înapoi în Anglia, unde a fost ales Membru al Parlamentului pentru Stroud la alegerile generale din 1924 din Regatul Unit. A fost reales în 1929 și și-a demisionat din scaun în mai 1931. La izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, a fost consul la Basel, lucrând în domeniul informațiilor, dar pe măsură ce Germania a invadat Franța în 1940, a fost condus de Richard Arnold-Baker, un ofițer în Serviciul Secret de Informații (MI6), până la gura Girondei, unde Nariva i-a dus înapoi la Londra pentru a putea prelua Biroul pentru Operațiuni Speciale sau SOE. El a fost numit șef al acestuia din ordinul Oficiului de Război. Nelson, în ciuda obiecțiilor guvernului, a cerut ministerului de război să permită SOE să sprijine grupurile de rezistență din Europa.

⁵ Van Cutsem, William Edward Brigadier 11th of July 1891 – 1972, 1940 Director adjunct al informațiilor, Departamentul de război, 1943, Director al informațiilor militare.

⁶ Robert Gilbert Vansittart, 1st Baron Vansittart, (25 June 1881 – 14 February 1957), cunoscut sub numele de Sir Robert Vansittart între 1929 și 1941, a fost un diplomat britanic înalt în perioada anterioară și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. A fost secretar privat principal al primului ministru între 1928 și 1930 și subsecretar permanent la Ministerul de Externe între 1930 și 1938, iar mai târziu a fost consilier diplomatic șef al guvernului britanic. El este cel mai bine amintit pentru opoziția sa față de conciliere și pentru poziția sa puternică împotriva Germaniei în timpul și după cel de-al Doilea Război Mondial. Vansittart a fost, de asemenea, poet publicat, romancier și dramaturg.

⁷ Hubert Miles Gladwyn Jebb, primul Baron Gladwyn, (n. 25 aprilie 1900 – d. 24 octombrie 1996) a fost un om politic britanic, primul Secretar General al Organizației Națiunilor Unite. A fost de asemenea membru al Parlamentului European în perioada 1973-

fost stabilit de domnul Jebb, este corozivitatea puterilor naziste și fasciste prin acțiune din interior, care poate fi atinsă numai prin recrutarea și pregătirea atentă a agenților și printr-o planificare meticuloasă pe o lungă perioadă preliminară. El face, totuși, o distincție între poziția din Europa de Vest, unde timpul este departe de a fi copt pentru operațiuni majore, și Balcani și Orientul Mijlociu unde condițiile sunt mai favorabile pentru acțiune, iar o organizație a fost deja construită.

Așa cum nucleul Secției de propagandă a existat în Casa Electra, tot așa nucleul Secției de operațiuni a existat în Secția D: de fapt, S.O.2. a continuat să poarte acest titlu de acțiune până la 23 octombrie, când schimbarea numelui a fost vehiculată oficial. Acesta a fost găzduit în aceleași birouri până când a fost transferat la 64 Baker Street pe 31 octombrie, iar schimbările de personal au fost afectate doar treptat. Statul Major D. în Balcani și Orientul Mijlociu a fost preluat în bloc. Cu toate acestea, S.O.2. nu este nicidecum o simplă continuare a lui D. Secțiunea D. nu avea existență independentă. A fost oficial o parte a S.I.S. ale căror facilități era îndreptățită să le folosească. Dar nu avea un statut definit nici în țară, nici în străinătate și, prin urmare, a fost adesea obligată să recurgă la diferite schimbări pentru a-și atinge scopurile. S.O.2., pe de altă parte, deși blamată a fi încă o organizație secretă și supusă unor inhibiții în consecință, posedă statutul oficial de filială a unui Departament de Stat, reprezentat de propriul ministru, și îndreptățit să trateze afaceri pe condiții egale cu celelalte Departamente.

În scopul acesta, D. a fost în mare parte creată pe termen scurt și oportunist. Sabotajul, era preocuparea principală, a fost întreprins atunci când și acolo unde a fost posibil: îndeplinind politica Guvernului H.M. Reprezentanții săi nu au fost întotdeauna luați în considerare pe deplin. Asemenea relații politice care au fost construite au avut ca scop execuția imediată a proiectelor de sabotaj, mai degrabă decât orice intenție revoluționară finală. S.O.2., cel puțin în ceea ce privește Europa de Vest și Centrală, presupunea o perioadă mai lungă și urmărirea menținerea spiritului de opoziție față de influența și invadarea nazistă, în speranța că ceea ce în prezent este doar o scânteie slabă poate fi într-o zi, aprins într-o flacără revoluționară. Planurile și Cifrele de sabotaj existau în S.O.2., dar numai ca subordonate scopului principal. Această schimbare de politică a fost, desigur, dictată parțial de tendința evenimentelor. D. operează în cea mai

1979 din partea Regatului Unit. Între iulie 1940 și mai 1942 a fost chief executive officer la SOE.

mare parte a existenței sale într-o Europă în care concepția de neutralitate avea un anumit sens și care nu fusese încă inundată de invazia germană sau pătrunsă în întregime de influența germană.

S.O.2.se confruntă cu o Europă ostilă, în care neutralitatea este o simplă ficțiune a dreptului internațional și în care o independență atât de precară care rămâne este umbrită de amenințarea armelor germane și subminată de activitățile agenților germani.Oportunități de sabotaj imediat, ofensiv sau preventiv mai existau încă în Balcani, deși mult reduse: așa cum a subliniat dl Jebb, nu există în altă parte în Europa și nici nu era probabil să existe pentru o perioadă de timp.

Perioada din octombrie până în decembrie poate fi descrisă ca fiind una de expansiune și reajustare: extindere pentru a acoperi noi teritorii și a verifica oamenii cu privire la opțiunea de politică și perspective în sfere mai vechi de acțiune. Secțiunea Ds-a preocupat în principal de Balcanii ca fiind cel mai fructuos teren pentru munca operațională: acolo sunt principalele realizări și fiasco-ul a avut loc. Absorbția de către germanii din Norvegia, Olanda, Belgia și Franța nu a fost prevăzută - iluziile erau prețuite în acele vremuri - și nu fuseseră pregătite linii de penetrare sau potențial organizatoric. Italia a împărțit doar o subsecțiune cu Franța și, cu excepția contactelor slovene ale secțiunii balcanice, nu fuseseră adoptate planuri de atac. De fapt, în țările beligerante, ocupate și așa-zise neutre din Europa Centrală și de Vest nu a existat personal de teren. Problema lui S.O.2 era să bage calul după ce ușa grajdului a fost închisă; și în primul rând trebuia găsit calul. Recrutarea agenților este departe de a fi o afacere simplă. Subiecții inamici prezintă probleme de securitate și de procedură oficială: recrutarea cetățenilor țărilor ocupate tinde să aducă organizația în coliziune cu guvernele exilate, care sunt înclinate să se alarmeze de posibilele repercusiuni asupra compatrioților lor sau să fie pur și simplu obstructive, de principiu - într-un caz notoriu, din lipsă de principiu.

În Balcani, unde D. a construit o organizație substanțială și activă, această problemă particulară nu a existat și perioada era, în consecință, una de adaptare: vechile metode și într-o oarecare măsură vechile scopuri sunt abandonate în favoarea activității politice a unui gen care ar putea fi descris drept para-diplomație, desfășurată pe un plan superior cu cunoștințele și aprobarea Reprezentanților Majestății Sale. Lucrările de sabotaj continuă, dar încetează să ocupe locul primordial: activitatea este îndreptată în principal către stabilirea de contacte politice cu scopuri pe termen lung. Rămânea de văzut dacă această decizie de a încerca să-i învingă pe germani în propriul lor joc a fost luată prea târziu pentru o acțiune eficientă: dacă va fi posibil să se introducă agenți în cantități suficient de mari în țările strict

supravegheate ale Europei naziste: dacă Departamentele de Stat înființate la domiciliu în timpul unei perioade de stres mental și fizic vor fi capabile de o elasticitate suficientă a perspectivei pentru a permite celui de-al patrulea braț să-și ia locul alături de celelalte trei. Indiferent dacă eșuează sau reușea, S.O. era un experiment necesar: în cel mai bun caz, se poate dovedi a fi nimic mai puțin decât introducerea unui factor decisiv în desfășurarea războiului⁸.

DECLARAȚIE DE POLITICĂ PENTRU ACTIVITĂȚILE S.O.2 ÎN ROMÂNIA. OBIECTIVE:

A. Pentru a se asigura că, în cazul în care Germania ar întreprinde o campanie în sud-estul Europei, Rusia sau Asia Mică, folosind România ca bază avansată, ar putea fi produs imediat maximum de interferență și rezistență în interiorul țării.

B. Pentru a se asigura că, înainte de a deveni necesar, o campanie de sabotaj agricol și industrial, îndreptată împotriva Germaniei, este instituită și menținută. Dacă Germania nu întreprinde o campanie militară așa cum era prevăzut, atunci această activitate de sabotaj va fi extinsă și intensificată⁹.

Operații: Prin urmare, următoarele operațiuni sunt esențiale pentru realizarea scopurilor de mai sus: -

General: 1. Asigurarea cauzei britanice a sprijinului efectiv al tuturor elementelor antigermane din România.

2. Coordonarea activităților acestor elemente pentru a ne asigura că obținem avantaje maxime. Specific:

3. Stabilirea contactului cu reprezentanții tuturor acestor elemente și organizarea liniilor de comunicare pentru a permite menținerea contactului în cazul retragerii Misiunii diplomatice britanice în România¹⁰.

(2) 4. Încurajarea contactului reciproc și a cooperării între parități și grupuri individuale.

5. Furnizarea de asistență financiară și materială pentru contactele noastre, acolo unde este necesar. Notă: (1) S.O.2 este deja angajat în această lucrare de aproximativ patru luni. Experiența acumulată în această perioadă sugerează că ne putem realiza cel mai ușor obiectivele în felul următor.

(11) Cu excepția Partidului Legionar, care a fost reînființat în septembrie 1940, toate partidele politice din România au fost dizolvate din februarie 1938, putându-și menține acum structura și existența doar ilegal.

⁸TNA, Kew Gardens, HS 5/211, War diary survey of S.O.2. Activities October – December 1940.

⁹Ibidem, Statement of policy for S.O.2 Work in Romania.

¹⁰ Ibidem, f.2

6. Partidul Național Țărănesc oferă o bază solidă pe care să altoiască organizații ilegale, cum ar fi:- a) Ardealul, (organizația clandestină). b) Frontul Plugarilor - Frontul Flowman¹¹. c) Frațiuni dizidente din Garda de Fier inițială, pe care le organizăm din afara țării. d) Mișcarea anti-universitară legionară. e) Alte elemente adecvate pe care le puteau recruta în cursul activității SO2.

7. Această alianță a elementelor antigermane poate fi condusă de un singur om - doctorul Iuliu MANIU. Este esențial ca siguranța lui personală să fie asigurată și, prin urmare, trebuia evacuat din România¹². (3) A selectat deja anumiți colaboratori care vor părăsi țara cu el, a numit deputați care îl vor reprezenta în interiorul țării pe perioada absenței sale și, de asemenea, asigură legătura necesară cu alte grupuri.

8. S.O.2 lucrează deja cu reprezentanți ai celorlalte grupuri, atât în România, cât și în afara României, cu cunoștințele și aprobarea Doctorului MANIU¹³.

9. Cele de mai sus asigură forța de muncă și executivul necesar pentru lucrare. 10. Lucrarea în sine, deja în mână, constă în:- a) Organizare preliminară, în special în centrele de importanță militară. Aceasta se referă în principal la formarea „celulelor” necesare. b) Diseminarea propagandei; verbale, tipărite și radio. c) Instruirea personalului pentru operațiuni de sabotaj și paramilitare. d) Formarea depozitelor de arme și explozivi. e)

¹¹ Frontul Plugarilor a fost o organizație politică de stânga a țăranilor români, înființată în ianuarie 1933 la Deva, sub conducerea lui Petru Groza, cu scopul de a mobiliza la luptă masele țărănești pentru apărarea drepturilor și libertăților lor. Inițiată în județul Hunedoara, (după plecarea lui Petru Groza din Partidul Poporului, al generalului Alexandru Averescu, comandantul de la Măraști), mișcarea s-a răspândit curând în Banat, iar apoi și în celelalte zone ale României.

,1,,În septembrie 1935, Frontul Plugarilor a semnat un acord cu Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (MADOSZ), iar la 6 decembrie 1935, la Tebea, sub conducerea lui Horea, a încheiat o înțelegere cu Blocul Democratic (organizație aflată sub influența Partidului Comunist Român, pe atunci în ilegalitate) și Partidul Socialist.

Membri marcanți ai organizației au fost, alături de Petru Groza: Miron Belea, Ion Moga Fileriu, Romulus Zăroni, Octav Livezeanu.

După încheierea celui de-al doilea război mondial, la 12 octombrie 1944, organizația a participat la constituirea Frontului Național Democrat (F.N.D.), împreună cu P.C.R. și alte partide de stânga. A contribuit la guvernare și la instaurarea comunismului în România, alături de Partidul Comunist Român (respectiv Partidul Muncitoresc Român). La alegerile din 1946 a fost aliat al comuniștilor în cadrul Blocului Partidelor Democratice

A sfârșit prin a se autodizolva în 1953.

¹² Ibidem f.3

¹³ Această operațiune nu a mai avut loc din cauza caracterului nehotărât a lui Maniu dar și a ezitărilor guvernului britanic care dorea să se apropie de URSS.

Instalarea unităților W/T și furnizarea de coduri pentru comunicarea între celule și cu noi în afara țării.

11. Este de dorit ca contactul dintre români și britanici în interiorul României să fie menținut la minimum. Reprezentantul S.0.2 deja instalat în Legație ar trebui să fie suficient. Contactul principal între S.0.2 și români se va face în afara țării¹⁴.

12. Se estimează că sunt necesare aproximativ două luni pentru finalizarea operațiunilor enumerate în paragraful facilitat dacă suntem asigurați de consilierea și asistența generală a Legației Britanice la București. Prin urmare, este imperativ să nu existe acte majore de sabotaj sau alte activități subversive, care ar putea avea ca rezultat ruperea relațiilor diplomatice, să fie coordonat sau dirijat de agenți britanici în această perioadă; cu atât mai mult cu cât oricare actele izolate imaginabile de sabotaj pe care credem că le-am putea executa noi înșine implică riscuri disproporționate cu rezultatele pe care le-ar putea produce. Este foarte improbabil ca orice astfel de acte, dacă au succes, ar putea face mai mult decât să cauzeze inamicului un inconvenient foarte temporar; în timp ce recenta intrare a agenților Gestapo în departamentele de poliție din România face practic imposibil ca supușii britanici să desfășoare activități subversive fără riscuri grave de a fi detectați. Politica S.0.2, modificată recent la Londra, oferă reprezentantului său din Balcani puteri depline pentru a abandona proiectele de sabotaj dacă consideră că astfel de operațiuni se vor dovedi prejudiciabile activității politice.

13. Activitățile comerciale dincolo de sfera operațiunilor prezentate în prezentul raport trebuie, de asemenea, evitate, deoarece nereușita în această direcție poate duce și la ruperea relațiilor diplomatice.

14. În concluzie, trebuie precizat că politica conturată în acest memorandum coincide în principiu cu cea urmată de S.0.2 în Iugoslavia și Bulgaria. Elementele corespunzătoare lucrează deja cu noi în aceste țări. Această stare de fapt oferă posibilitatea organizării unor acțiuni concertate

¹⁴*Ibidem*, f. 4

în toate cele trei țări într-o etapă ulterioară a dezvoltării planurilor britanice.¹⁵

ROMANIA IN THE SOE WAR JOURNALS IN 1940

-abstract-

Key Words: Great Britain, Romania, World War Two, 1940, Secret Service.

At the start of October 1940, a secret file, called “Subversion”, was circulated. This paper admits that subversion was a fourth arm of political action and clearly defines the method and scope of an executive organization created specifically for undercover actions against the enemy. This was the foundation paper for special operations. The report also included the main actions the SOE would do in Romania. This paper illustrated the SOE view on SOE subversions in Romania.

¹⁵*Ibidem*, f.6. Raport datat din 21 decembrie 1940, Istanbul.